

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Dr. Öğr. Üyesi Fatih TİĞLİ

*İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İstanbul/TÜRKİYE
ftigli@istanbul.edu.tr
ORCID*

**SULTAN V. MEHMED
REŞAD'IN ÇANAKKALE
GAZELİNİ KİM YAZDI?**

WHO WROTE THE GALLIPOLI
GHAZAL OF SULTAN MEHMED V
REŞAD?

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 10.07.2024
Kabul Tarihi: 18.09.2024
Yayınlanma Tarihi: 30.09.2024

Article Information: Research Article
Received Date: 10.07.2024
Accepted Date: 18.09.2024
Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Tıgılı, Fatih. "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazelini Kim Yazdı?". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı, (Eylül 2024), 916-934.

Tıgılı, Fatih. "Who Wrote the Gallipoli Ghazal of Sultan Mehmed V Reşad?". *Hikmet-Journal of Academic Literature* Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emîrî's Death, (September 2024), 916-934.

10.28981/hikmet.1514105

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlamış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Fatih TİĞLİ

SULTAN V. MEHMED REŞAD'IN ÇANAKKALE GAZELİNİ KİM YAZDI?*

WHO WROTE THE GALLIPOLI GHAZAL OF SULTAN MEHMED V RESHAD?

ÖZ

I. Dünya Savaşı (1914-1918) sürerken Sultan V. Mehmed Reşad'ın el yazısı ile Çanakkale cephesinde kazanılan zaferin konu edildiği 5 beyitlik bir gazel yayınlanır. Osmanlı devletindeki şair padişahlar geleneğinin son halkası olarak değerlendirilen bu şiir Mehmed Reşad'ın el yazısı ile dönemin matbuatında yer almış ve etrafında küçük bir edebiyat meydana gelerek tahmisler ve nazire yazılmıştır. Bu ilginin yanı sıra şiirin kimin tarafından yazıldığı ilk günlerden itibaren tartışma konusu olmuş ve değişik isimler tarafından yazıldığı iddia edilmiştir. Bu iddialardan biri de Abdülhak Şinasi Hisar tarafından dile getirilmiş ve Yenikapı Mevlevihanesi Postnişini Abdülbaki [Baykara] Dede'nin ismi zikredilmiştir. Mevleviliğe yakın ilgisi hatta mensubiyeti olduğu belirtilen Sultan Reşad ile oldukça yakın bir münasebeti bulunan Abdülbaki Dede aynı zamanda bir şairdir. Sultan Reşad'ın bu gazeline dönemin tasavvufi şahsiyetlerinin özellikle de Mevleviliğe mensup şahsiyetlerin tahmis ve nazire yazdıklarını görmekteyiz. Bu isimler arasında düşünülen biri de Abdülbaki [Baykara] Dede'dir. Fakat bu isimler arasında yer almaz.

Padişahın mahlasının (Reşad) geçmesi ve bizzat kendi el yazısı ile yazılmış hâli bu şiirin başkası tarafından yazıldığını iddialarını ortadan kaldıracak unsurlar gibi görülse de dönemin özel şartları (propaganda ve kamuoyu oluşturma), padişahın yakın çevresindekilerin şahitlikleri, padişahın bilinen başka bir şiirinin olmaması gibi karineler bunun aksi yönde olduğunu düşündürmektedir. Kim tarafından kaleme alındığı açık bir şekilde bilinmemesine rağmen genel kanaat şiirin padişah tarafından yazılmadığıdır.

Bütün bu tartışmaların neticesinde şiirin padişah tarafından yazılıp yazılmadığı fikri tartışılıp kimin tarafından yazıldığı ve özellikle Abdülbaki [Baykara] Dede'nin padişah ile olan ilişkisi göz önüne alınarak gazele olan yakınlığı ve uzaklığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: V. Mehmed Reşad, Şair Padişahlar, Çanakkale Muharebeleri, Gazel, Abdülbaki [Baykara] Dede.

ABSTRACT

While World War I (1914-1918) was ongoing, a five-couplet ghazal about the victory in the Gallipoli Campaign was published in the handwriting of Sultan Mehmed V Reshad. This poem is considered as the last link of the tradition of poet sultans in the Ottoman Empire. It was written in Mehmed Reshad's handwriting and appeared in the press of that period. Moreover, a small amount of literary works emerged around it, and tahmises and nazire were written about this poem. In addition to this interest, there has been a matter of debate since the first days of its publication: "Who wrote the poem?". It has been claimed that this poem was written by different names. One of these claims was expressed by Abdülhak Şinasi Hisar. According to him, this poem was written by Abdülbaki [Baykara] Dede who was the Sheikh of Yenikapı Mawlawi Lodge Abdülbaki. Abdülbaki Dede was a poet and had a very close relationship with Sultan Reshad. Sultan Reshad was also interested and even affiliated with the Mawlawi order.

We see that Sufi figures of the period, especially those belonging to the Mawlawi order, wrote tahmis and nazire to this ghazal written by Sultan Reshad. Abdülbaki [Baykara] Dede could be a prominent figure in writing such a tahmis or nazire to Sultan Reshad's poem but he did not write anything about it.

Moreover, there was quite counter evidence which showed that it was written by the Sultan: the Sultan's pseudonym (Reshad), and the fact that it was written in his own handwriting. They can eliminate the claims that this poem was written by someone else. However, the special conditions of the period (propaganda and public opinion formation), the testimonies of the Sultan's close circles, and the fact that there is no other known poem of the Sultan, can also prove that it was not written by Sultan Reshad. Although it is not clearly known who wrote the poem, the general opinion is that the poem was not written by the Sultan.

As a result of all these matters, this article discusses the idea of whether the poem was written by the Sultan or not, its possible author. Then it deals with Abdülbaki [Baykara] Dede's relationship with the Sultan, his possible contribution to the ghazal.

Keywords: Mehmed V Reshad, The Poet Sultans, The Gallipoli Campaign, Ghazal, Abdülbaki [Baykara] Dede.

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından 12-14 Eylül 2019 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi CONİST'18 Birinci Dünya Savaşının 100. Yılında Savaş ve Toplum -Eve Dönen Asker- başlıklı sempozyumda aynı anda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

Giriş

Bir kişinin yazdığı açıkça belirtilen ve onun adına yayımlanan bir şiirin kim tarafından yazıldığı sorulması veya başka bir şaire atfedilmesi ilk bakışta tuhaf gelmektedir. Klasik edebiyatta görebileceğimiz gibi tevârüd iddiası veya mahlas benzerliğinin de olmadığını düşünürsek bu durum alışagelmışin dışındadır. Hatta şiirin şairinin el yazısı ile döneminin hemen hemen bütün gazete ve dergilerinde yayımlanması ve şairin isminin mahlas olarak son beyitte yer almasına rağmen çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Edebiyat tarihimizde pek örneği olmayan bu sorgulama yazımızın başlığından da anlaşılacağı gibi Osmanlı padişahlarından şiirle meşgul olduğu iddia edilen Sultan V. Mehmed Reşad için Çanakkale gazelinin¹ yayınlandığı tarihten günümüze değin devam etmiştir.

Gazelin yazılması, neşredilmesi, tercümeleri, etrafında bir tahmis edebiyatı oluşması, daha sonra padişaha aidiyeti hakkındaki iddialar vb. konular ile hiçbir gazel/şiir bu kadar edebiyat tarihimizi meşgul etmemiştir. Bu sebeple aynı zamanda siyasî bir yönü bulunan bu gazelin kimin tarafından kaleme alındığı iddiaları üzerinde duracağız.

Bu makalemizde özellikle şair padişahları konu edinen çalışmalar esas alınıp bir literatür incelemesi yapılarak Sultan Reşad'ın şairliği hakkındaki görüşler tespit edilecektir. Yine padişahın yakın çevresindeki kişilerin yazdıkları hatıratlar başta olmak üzere dönemin şahitliği de göz önüne alınacaktır. Daha sonra gazelin şairi olabileceği söylenen kişiler dönem ve padişah ile olan münasebetleri çerçevesinde değerlendirilecektir. Özellikle padişahın Mevlevîliğe olan muhabbeti sebebiyle Mevlevî isimler daha fazla mercek altına alınacaktır. Bu isimlerden Sultan Reşad'ın Yenikapı Mevlevîhanesi'ne olan samimiyeti sebebiyle son postnişin Abdülbaki Baykara Dede üzerinde durulacaktır.

1. Şair Osmanlı Padişahları ve Şehzadeleri

Diğer Türk devletlerinin hükümdarları gibi Osmanlı Devleti padişahları da şiirle meşgul olmuştur. Osmanlı padişahlarının ve şehzadelerinin edebiyatla meşgul oldukları, değişik mahlaslarla şiirler yazdıkları ve bunları bir araya getirip divan tertip ettikleri bilinmektedir.

Şair padişahlar tezkirelerde, tarihlerde ve diğer eserlerde ele alınmasına rağmen müstakil olarak özel bir şekilde de incelenmiştir. Bu çalışmalara erken tarihli bir örnek olarak verebileceğimiz Ali Nureddin'in 1311/1893 tarihli *Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm* isimli eserinde Osman Gazi, Orhan Gazi, I. Murat, I. Bayezit (Yıldırım), I. Mehmet (Çelebi), II. Murat, II. Mehmet (Fatih), II. Bayezit, I. Selim (Yavuz), Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murat, III.

¹ V. Mehmed Reşad tarafından yazılan bu şiirin adlandırılmasında çeşitli kaynaklarda yer alan "Çanakkale gazeli" tabiri kullanılmıştır. Bununla birlikte klasik edebiyat bilgisine göre gazeller isimlendirilmezler. Yazımızda anlatılan konunun daha iyi anlaşılması için ve daha önceki çalışmalar göz önüne alınarak bu isimlendirme kullanılmaya devam edilmiştir.

Mehmet, I. Ahmet, II. Osman (Genç), IV. Murat, II. Mustafa, III. Ahmet, I. Mahmut, III. Mustafa, III. Selim ve II. Mahmut olmak üzere yirmi iki Osmanlı padişahından bahsedilmiştir (Avcı, 2016, 427).

Kendisi de bir şair olan Ali Emîrî Efendi de şair Osmanlı padişahlarından bahseden manzum bir eser hazırlamıştır. *Cevâhirü'l-Mülûk* isimli bu eserin diğer eserden farkı ise ihtiva ettiği yirmi beş Osmanlı padişahın on tanesine ait şiirlerine bizzat Ali Emîrî tarafından tahmis, tesdis, tesbi ve tetsi' yazılmasıdır. İlk olarak 1330/1912'de yayımlanan eser daha sonra geniş bir inceleme ile yeni harflerle de basılmıştır (Ali Emîrî Efendi, 2013, 23-26).

Bu iki erken örnek dışında şair Osmanlı padişahları ile ilgili güncel ve müstakil çalışmalar da mevcuttur. Sultan Reşad'ın şairliği ile ilgili iddialar kısmında bu eserlerden de bahsedilecektir.

Hanedan mensuplarının divanları üzerine yapılmış çalışmalara baktığımızda padişahlardan Fatih Sultan Mehmed-Avnî 72 (Doğan, 2014); , II. Bayezid-Adlî 144 (Bayram, 2009); Yavuz Sultan Selim-Selîmî Farsça 333 (Tarlan, 1946), Türkçe 9 (Köksal, 2022); Kanunî Sultan Süleyman-Muhîbbî 4117 (Yavuz-Yavuz, 2016); III. Murad-Muradî 1565 (Kırkılıç, 2015); III. Selim-İlhamî 209 (Yılmaz 2001); şehzadelerden Şehzade Cem-Cem 348 (Ersoylu, 1989); Şehzade Bayezid-Şâhî 168 (Kılıç, 2000); Şehzade Korkud-Harîmî 52 (Kılıç, 1996) gazel ile ilk akla gelenlerdir. Yazımızda gazel üzerinden karşılaştırma yapılacağı için bu şairlerin diğer nazım şekilleriyle yazdıkları şiir sayıları özellikle belirtilmemiştir. Bu sayılar sadece niceliksel bir tespit için verilmemiştir. Görüleceği gibi şair padişahların divanlarına bakıldığında gazel sayılarının yazımıza konu olan V. Mehmed Reşad'ın gazelinden farklı olduğuna işaret etmek amacıyla bir karşılaştırma yapılmıştır. Padişahın sadece tek bir gazel yazmasının aidiyet tartışmalarının başlangıç noktalarından biri olduğu da unutulmamalıdır.

2. Şair Osmanlı Padişahlarının Son Halkası Olarak V. Mehmed Reşad

Hayatından bahseden kaynaklarda belirtildiği üzere Sultan V. Mehmed Reşad (1844-1918 [s. 1909-1918]) da uzun süren şehzadeliği yıllarında -tahta 65 yaşında çıktığı düşünülürse- Mesnevî, Mevlevîlik kültürü ve edebiyat ile meşgul olmuştur. Bu ilgisinin neticesinde ismini kullandığı Reşad mahlasıyla yazdığı beş beyitlik gazel türünde bir şiir ile edebiyat tarihimizde şair padişahlar arasında anılmaktadır. Şair padişahlar zincirinin son halkasına bir şiiri (!) ile dâhil olmuştur. Bu durum divan sahibi padişahlar ile birlikte düşünüldüğünde ilk bakışta şaşkıncı gelmektedir. Buna rağmen konuyla ilgili eserlerde zincirin son halkası olarak değerlendirilmeye devam edilmektedir.

Şair sultanlar, padişahlar hakkında yapılan belli başlı bazı çalışmalara kronolojik olarak bakarak bu konuda değerlendirmede bulunmak istiyoruz.²

² Sultan V. Mehmed Reşad'dan bahseden kaynakların çoğunda şairliği ve şiiri hakkında da değerlendirmelerde bulunulmuştur. Kaynakların çoğu sebebiyle burada daha çok edebiyat

Şair Osmanlı padişahları hakkında yapılmış erken tarihli öncü bir inceleme olan Saffet Sıdkı'nın ise eserinde Sultan V. Mehmed Reşad'dan bahsedilmez (Bilmen, 1942). Bu yer vermeme durumu şair olarak kabul edilmediğini göstermektedir.

Hilmi Yücebaş ise “**Bazı manzumlar yazmış**, memleketini ve milletini sevdiğini Çanakkale zaferi üzerine yazdığı şu gazel ile ifade etmiştir:” deyip gazelin metnini ve devamında gazelin Fazıl Ahmet Aykaç tarafından tehzil yoluyla yapılmış tahmininin metnini vermiştir (Yücebaş, 1960, 121-122).

Cemal Kutay da Sultan Reşad hakkında kaleme aldığı uzun bir yazının bir bölümü padişahın şairliğine ve bu şiirine ayırmış ve bu konuda *Bir Şiirin Ardından...* başlığı altında değerlendirmelerde bulunmuştur. Burada “Osmanlı Padişahlarının otuz beşincisi olan Sultan Reşad'ın şiir ve edebiyatla olan alâkası, birçoklarının zannının aksine bilindiğinden daha derindi.” denilerek şairliği kabul edilmiştir. Daha sonra da sözü yazılan bu gazele getirerek

Çanakkale'de mağrur ve azametli düşmanlar grubunu, asla ummadıkları yenilgiye uğratarak yüzgeri ettiğimiz zaman, Ana-Yasa'ya göre Ordu ve Donanmanın da Başkumandanı olan Padişah ve Halife, bu muhteşem netice önünde şükranını ifade için hayatının **İLK ve SON şiirini** yazmıştı.

şiiri padişaha isnat eder (Kutay, 1968, 17). Fakat burada kullanığı ilk ve son kelimelerini büyük harflerle yazarak bir vurgu yapar. Büyük harflerle İLK ve SON vurgusu Kutay'ın da padişahın sadece bir şiire sahip olmasının normalin dışında bir durum olduğunun kabul etmesine delalet etmektedir diye düşünüyoruz.

Şair Osmanlı padişahları hakkında yapılan bir mezuniyet tezinde de *Şairliklerinde Şüphe İddiası Olan Şair Osmanlı Padişahları* kısmında yer verilerek Reşad da zikredilmiş ve hakkında şöyle denilmiştir: “Bir kaç eser, Sultan Reşad'ın bazı manzumeler yazdığına işaret ettiği halde yaptığım araştırmada onun **ancak bir şiirine** tesadüf ettim.” (Baltacıoğlu, 1969, 146). Bu çalışmadaki *şüphe iddiası* ibaresi önemlidir.

İsmail Hami Danişmed de gazelin padişaha ait olmadığını devletin I. Dünya Savaşı'na herkesten habersiz bir şekilde girişini anlatırken şu şekilde ifade etmiştir:

O sırada Saltanat makamında bulunan Sultan Reşad gevşekliğinden dolayı bilinen «İttihat ve Terakki» komitesine daima boyun eğmek âdetinde olduğu için, o bile hiç ses çıkarmamış, işte bundan dolayı savaş meydanlarında seyirci bile olmadığı halde «Gazi» ünvanını almış ve Çanakkale müdafaası hakkında da **bir şiir yazmıştır!** Şiiri fena değildir, hatta güzeldir. Bütün gazetelerde yayımlanmış ve hatta bazı nazîreler bile yazılmıştır. (Danişmend, 1979, 179).

ile ilgili olan ve edebî yönüne özellikle vurgu yapan çalışmalar tercih edilmiştir. Yazımın tamamında olduğu gibi bu bölümde de çalışmalardan yapılan alıntılarda eserlerin imlası esas alınmış, herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bold yazımlar vurgu maksadıyla tarafımdan yapılmıştır.

Burada kullanılan ! (ünlem işareti) ile şiirin padişaha aidiyeti hakkında bir şüpheye sahip olduğu vurgulanmıştır diye düşünmekteyiz.

Yine şair padişahlar hakkında bir incelemesi olan Rüşdü Şardağ da eserinde Sultan V. Mehmed Reşad'dan bahsetmez (Şardağ, 1982). Bu durumdan da Sultan Reşad'ın şair olarak kabul edilmediği anlaşılmaktadır.

Mustafa İsen'in yakın zamanlarda farklı isimler altında yayımlanan şair sultanlar ile eserlerinde ise Sultan Reşad'a yer verilmiştir. Eserin ilk edisyonunda şair padişahın şu şekilde bahsedilmiştir: "Sayıları çok olmamakla birlikte **şiir de yazmıştır.**" Şiir metinlerinin olduğu kısımda gazelin metni verilmiştir (İsen - Bilkan, 1997, 251, 291).

Yine aynı eserin biraz daha genişletilmiş hâli olan yayında da Reşad'ın şairliğinden "Sayıları çok olmamakla birlikte **şiir de yazmıştır.**" kanaati tekrar edilmiştir. Gazelin metni ve nesre çevrilmiş hâli eklenmiştir. (İsen vd., 2012, 227-228).

Eserin üçüncü ve sonuncu edisyonunda da "Sayıları çok olmamakla birlikte **şiir de yazmıştır. Bu şiirlerinde Reşad mahlasını kullandı.** Çanakkale zaferi üzerine yazdığı gazel meşhurdur." denilmektedir (İsen - Durmuş, 2021, 264-265). Gazelin metni ve nesre çevrilmiş hâli bu eserde de yer almaktadır.

Şair padişahlar hakkında yazılmış bir makalede şair padişahlar ve kullandıkları mahlaslar sıralanırken "...V. Mehmed, Reşad mahlaslarını kullanmışlardır." denilerek şairliği kabul edilmiştir. Gazelinden bahis yoktur (Kut, 2000, 161).

Coşkun Ak, eserinin I. bölümünde *Şiir Yazdığı Rivayet Edilen Osmanlı Padişahları* bölümünde yer verdiği Sultan Reşad için "Reşad" mahlasını kullanan **Sultan Mehmed'in şairliği hakkında bilgiye rastlanmazken**, Çanakkale şehit ve gazileri için yazdığı şu manzumesi kaynaklarda yer alır" der ve gazelin metnini verir (Ak, 2001, 39). *Rivayet edilen* ibaresinin önemine dikkat çekmek isteriz. İhtiyatlı bir davranış ile kabul etme durumu söz konusudur.

Şair Osmanlı padişahları ile ilgili eserinde İskender Pala, şairliği ve şiiri hakkında herhangi bir yorum yapmadan kısaca hayatından bahsettiği Sultan V. Mehmed Reşad'a ve gazelin metnine yer vermiştir (Pala, 2010, s.y.).

Reşad Ekrem Koçu, Sultan Reşad'ı amcası Abdülaziz ile birlikte bir başlıkta ele alır. Şairliği ve gazeli hakkında şu yorumlarda bulunuyor:

Şiirle meşgul olduğu **bilinmiyor**. Fakat ona atfedilmiş, **onun ağzından yazılmış** meşhur bir gazel vardır. **Kim yazdı, meçhul**. Ama metin beyitlerdir, usta kaleminden çıktığı aydın olarak görülür, felaketli cihan harbi içinde parlak Çanakkale Müdafaası zaferimiz üzerine. **Padişaha el yazısıyla yazdırılmış, altına da imzası koydurulmuş** ve devlet gazetelerinden yayımlanmıştır. (Koçu, 2016, 140).

Son yıllarda Osmanlı hanedan şairleri hakkında bir külliyyat hâlinde yapılmış çalışmada³ da Sultan V. Mehmed Reşad'a şair olarak yer verilmiştir. Külliyyatın Osman Bey'den Vahdettin'e kadar olan genel mahiyeteki ilk kitabında gazeli ve şairliği şu ifadelerle anlatılmıştır:

Sultan V. Mehmet'in Çanakkale zaferinin ardından **kaleme aldığı** ve daha çok "Manzume-i Humayun" olarak bilinen gazeli onun ne derece **iyi bir şair** olduğunu gözler önüne sermektedir.

denilerek gazelin aidiyetinin ve padişahın şairliğinin tasdik edildiğini görürüz (Gedik, 2021, 384). Yine devamında

Padişahın şiir bilgisinin ölçülebildiği bu gazelden onun aslında **daha fazla şiir kaleme almış olabileceği ihtimali** ortaya çıkmaktadır. Zira bu nevi bir gazeli yazan kimsenin aslında **başka şiirleri de olmalıdır**.

denilerek şairlik yönünün iyice vurgulandığı görülmektedir (Gedik, 2021, 384). Eserde daha sonra gazelin metni, nesre çevrilmiş hâli ve hakkında özellikle yazılan tahmislere ağırlık verilen bir değerlendirme yer almaktadır.

Türk edebiyatında yer alan şairlerin hayatlarından bahseden ve kullanımındaki ve ulaşımındaki kolaylık sebebiyle son yıllarda araştırmacılar tarafından çokça tercih edilen *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* isimli çevirimiçi kaynakta da Sultan V. Mehmed Reşad'a yer verilmiştir. Bu çalışmada yer alması onun şairliğinin kabulünün bir delilidir. Uzun sayılabilecek bu maddede daha çok padişahın devlet adamlığı yönü, dönemindeki gelişmeler ve mizacı vurgulanmış; sona doğru "Tasavvuf ve edebiyatla da ilgilenen **padişah şiir de yazardı**. Çanakkale zaferi üzerine yazdığı gazel meşhurdur." denilerek şairliğine atıf yapılmış böylelikle şiirin aidiyeti kabul edilmiştir. Daha sonra da *Eserlerinden Örnekler* kısmında ise gazelin metni verilmiştir. (Arslan, 2014).

Sultan Reşad'ın şair padişah geleneğinin son temsilcisi olduğu gazelin *Kelâmü'l-mülûk Mülûku'l-keâm* başlığı altında yayınlandığı Çiftçiler Derneği Mecmuası'nda da vurgulanmıştır. Şiirin altında yer alan açıklamada: "**Zât-ı Hazret-i Pâdişâhî tarafından inşâd buyurulup Başkumandan Vekîli Enver Paşa Hazretlerine ihdâ buyurulan manzume-i garrâ**" denilerek gazelin metni verilmiştir. Daha sonra da şu açıklama ile devam edilmiştir:

Halîfe-i bi'l-hak es-Sultân ibnû's-Sultânü's-Sultân Mehmed Hân-ı Hâmîs Efendimiz Hazretlerinin karîha-i hümayûnlarından sâdir olup zîver-i sûtûn-ı mübâhât ettiğimiz manzume-i âlü'l-le'âl, metbû'-ı mufahhamımızın tab'an da cedd-i şâhânleri Yavuz Selîm'in hafîd-i mecdîleri olduğunu isbât etmez mi? **Pâdişâhlarımızın ekseriyeti şâirdir. Her tezkîre-i şu'arâda Selâtin-i Osmâniyyenin eş'âr-ı nefisesine tesâdüf edilir. Şiir, Hânedân-ı celilü'l-uvvân-ı Osmâniyyede bir ananedir.** Böyle bir **pâdişâh şâir** ve bahâdıra

³ On kitaptan oluşan bu külliyyatın ilk kitabı genel bir inceleme olup geriye kalan dokuz kitabın her biri şair Osmanlı padişahına veya şehzadesine ayrılmıştır: Nihat Öztoprak, Avnî-Fatih Sultan Mehmet; Hasan Kaya, Adlî-Sultan II. Bayezit; Ümran Ay Say, Cem-Cem Sultan; Sebâhat Deniz, Muhibbî-Kanûnî Sultan Süleyman; Ozan Yılmaz, Şâhî-Şehzade Bayezit; Hacı İbrahim Demirkazık, Murâdî-Sultan III. Murat; Bünyamin Ayçiçeği, Bahî-Sultan I. Ahmet; Ersen Ersoy, Fârisî-Sultan II. Osman ve Nusret Gedik, İlhamî-Sultan II. Selim, 2021.

mâlikiyetinden dolayı milletimizi tebrik ederiz. (*Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 11 Eylül 1332/1916, 2).

şeklinde şiir ve diğer şair Osmanlı padişahları özellikle de Yavuz Selim ile bağlantı kurması dikkate değer. Ayrıca gazelin Enver Paşa'ya sunulması da vurgulanmıştır.

Şair padişahlar ile ilgili eserlere baktığımızda kabul, şüphe ve ret olmak üzere bu üç kanaat üzerinden değerlendirildiğini görürüz. Sultan Reşad'ı şair olarak kabul edenler olduğu gibi şairliğine şüphe ile yaklaşanlar da mevcuttur. Buna ek olarak müelliflerin çalışmalarında Sultan Reşad'a hiç yer vermemekle şairliğini kabul etmeme durumu da söz konusudur. Osmanlı dönemi kaynaklarında şairliği ve şiiri ise daha çok *kelâmü'l-mülûk mülûku'l-keâm (sultanların sözleri, sözlerin sultanı)* ibaresi ile değerlendirilmiştir.

Muhibbî'nin 4117 ve Muradî'nin divanında yer alan 1565 adet gazel düşünüldüğünde Reşad'ın tek gazelinin ne denli şaşırtıcı olduğu ortadadır. Şunu da söylemek gerekir ki bir şairin şiir sayısı onun edebiyat hayatı arasında dolaylı veya dolaysız bir bağlantı kurmak da gereksizdir. Zaten yazımızda da esas konusu bu değildir. Fakat ikinci bir şiir/gazel örneğinin olmaması sebebiyle geleneğe bağlı bir edebiyatın temsilcisi olması daha da önemlisi bir hanedan mensubu olarak geçmişteki ataları ile bir karşılaştırma yapmak zorunluluğunu doğurmuştur.

2.1. Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli

Çanakkale cephesinde deniz muharebeleri sonunda hüsrana uğrayan düşman orduları karada da mağlup olunca Çanakkale'yi terke mecbur kalmışlardı. Bu zafer karşısında Sultan V. Mehmed Reşad bir şükür nişanesi olmak üzere bir gazel yazar (İddialardan uzak kalarak zahiren şiirin padişah tarafından yazıldığı kabul edilerek bu bölüm yazılmıştır.). Bu hareketin Osmanlı padişahlarının şiir yazma sebepleri arasında ordularına cesaret vermek onları teşvik etmek ve kazandıkları zafer sebebiyle tebrik etmeye uygun olduğunu görürüz (Deniz, 2021, 186-189).

Döneminin hemen hemen bütün gazete ve mecmualarında "Gazel-i Hümayûn, Manzûme-i Hümayûn, Manzume-i Garrâ-i Hümayun" gibi değişik başlıklarla yayımlanan şiir savaşın hareketli günlerinde toplum tarafından beğeni ve sevinç ile karşılanır.

Uzun süren şehzadelik döneminde edebiyat ile ilgilenme fırsatını bulmuş olan Sultan Reşad'ın edebî yönünü gösteren bu 5 beyitlik gazel nazım şeklindeki şiir el yazısı ile Harb Mecmuası'nda geniş bir açıklama ile yayınlanmıştır (*Harb Mecmuası*, Temmuz 1332/Temmuz-Ağustos 1916, 162). Harb Mecmuası, Harbiye Nezareti tarafından 27 sayı yayınlanan ve görsel malzemeleriyle ve baskı kalitesiyle dikkati çeken dönemin propaganda araçlarından biriydi. Gazel aynı zamanda "Muhterem kârilere: Hatt-ı dest-i Pâdişâhî ile müzeyyen neşîde-i Hümayûn bu sayımıza ayrıca bir levha olarak ilâve edilmiştir." açıklamasıyla mecmuadan ayrı olarak bir levha halinde de okuyuculara hediye edilmiştir (bk. Makalenin eki).

*Savlet etmişdi Çanakkal'aya bahr ü berden
Ehl-i İslâmın iki hasm-ı kavîsi birden*

*Lâkin imdâd-ı ilâhî yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kal'a-i pûlâd-beden*

*Asker evlâdlarımın pîşgeh-i azminde
Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen*

*Kadr ü haysiyyeti pâmâl olarak etdi firâr
Kalb-i İslâma nüfûz etmege gelmiş-iken*

*Kapanıp secde-i şükrâna **Reşâd** eyle duâ
Mülk-i İslâmı Hudâ eyleye dâim me'men* (Doğan - Tığlı, 2005, 46)

Günümüz Türkçesiyle Nesre Çevrilışı

Müslümanların güçlü iki düşmanı (İngiltere ve Fransa) birleşerek denizden ve karadan Çanakkale'ye saldırmıştı.

Fakat Allah'ın yardımı ordumuza yetişti ve askerlerimiz çelik bedenli birer kale oldu.

En sonunda, asker evlâtlarımın azmi karşısında düşman âcizliğini anladı.

[Düşman askeri] İslâm'ın kalbini (İstanbul'u) ele geçirmeye gelmişken şerefini ayaklar altına alarak kaçtı.

Reşâd! Şükür secdesine kapan ve Allah'ın İslâm ülkelerini daima güvenli kılması için dua et (Doğan - Tığlı, 2005, 46).

3. Çanakkale Gazeli ve Etrafında Oluşan Edebiyat

Yayımlandığı tarihten itibaren ilgi çeken bu gazele şu isimler tarafından tahmisler yazılmıştır: Üsküdarlı Talat, Ali Emîrî (3 adet), İbrahim Alaeddin [Gövsâ], Ahmed Mâhir Efendi, Nigâr Hanım, Sabit Bey, Hâlid Bey, Tefik Lâmih Bey, Yahya Kemal [Beyatlı], Abdülhalim Çelebi, Mesud Efendi, Doktor Ali Paşa, Tefik Efendi, Veled Çelebi [İzbudak], Sertabib Sami Bey, Haydar Bey, Yümni Bey, Sabri Efendi [Kalkandelen], Abdülkadir Nasih Bey, Ali Rıdvan [Unar], Feyhân, Nazmî [Ersin] Bey, Fazıl Ahmed [Aykaç], Nâzım, Binbaşı Tahsin Bey, Sami Bey, Vedad Örfî [Bengü]. Şeyh Elif Efendi ise nazire yazmıştır. (Doğan - Tığlı, 2005, 49).

Şiirle iştil eden Osmanlı padişahları ile ilgili yukarıda bahsettiğimiz *Cevâhirü'l-Mülûk* müellifi Ali Emîrî'yi de üç tahmis ile de tahmis yazarlar arasında görmekteyiz. Eserin 1330/1912'de yayımlandığı ve Çanakkale gazelinin de 1916'da yazıldığı göz önüne alındığında Emîrî'nin eserinde Reşad'dan neden bahsetmediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte padişahların gazellerine tahmis yazma geleneğini devam ettirerek Çanakkale gazeline üç adet tahmis yazar (Doğan - Tıgılı, 2005, 54-56, 79-81, 88-89; Ali Emîrî, 2020, 1200-1205).

Toplumun değişik kesimlerinden tahmis yazarlara baktığımızda bu kişilerin şu şekilde tasnif edebileceğini görüyoruz:

- Saray ve çevresinden olanlar
- Edebiyatçılar
- Askerî tabakaya mensup kişiler
- Mevlevîler ve diğer tasavvufî çevrelere mensup kişiler
- Diğerleri

Bu sınıflandırmada padişahın ve o dönemde edebiyatla ilgilenen kişilerin tasavvufa, tasavvuf ehlinin de edebiyata olan yakın ilgisi sebebiyle mutasavvıflar önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Mevlevî tarikatine mensup olanlar ve Reşad döneminin ileri gelenlerinden tasavvufî bağlantıları olan kişilerin yer aldığını görüyoruz:

Sultan Reşad gibi Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Salâhaddin Dede'ye bağlı, Meclis-i Meşâyih reisliği görevinde bulunmuş Sütüce Sa'dî Dergâhı şeyhi ve Mesnevîhân Elif Efendi,

V. Mehmed Reşad'ın bağlı olduğu/iddia edilen Mevlevî tarikatının önde gelen isimlerinden Konya Çelebisi Abdülhalim Çelebi,

V. Mehmed Reşad'ın bağlı olduğu Mevlevî tarikatının önde gelen isimlerinden Konya Çelebisi Veled Çelebi [İzbudak],

Maarif Nezâreti Kütüphaneler Müfettişi ve Meclis-i Meşâyih Reisi Tevfik Efendi (Nakşibendî)

Bu isimlere ilave olarak yine tasavvufî kimlikleri olan şu şahıslar da tahmis yazmıştır:

Osmanlı Donanma Cemiyeti Merkez-i Umûmî âzâsından, Bahriye müsteşar-ı esbâkı Üsküdarlı Talat (Mevlevî)

Şûrâ-yı Evkâf Reisi, Kastamonu mebusu Ballıkliefendizâde Ahmed Mâhir Efendi (Nakşibendî)

Yıldız Kütüphanesi memuru Sabri Efendi [Kalkandelen] (Nakşibendî)

Yayınlanan bu tahmislerle ek olarak yeni tespit edilen fakat henüz yayınlanmayan şu iki metin de dikkate değerdir. Bunlardan ilki Mevlevîliğe

mensup Suûdü'l-Mevlevî (Suud Yavısı Ebussudoğlu)'nin yazdığı taştîr (tahmis-i mutarraf)dir. Diğeri ise birazdan konumuzla ilgisi sebebiyle aşağıda bahsedeceğimiz Mücâhidîn-i Mevlevî Alayı'na Kastamonu Mevlevîhanesi postnişini M. Âmil Çelebi ile katılan Hayrî isimli bir şahsın kaleme aldığı tesmîndir. Bu iki metnin de önemi Mevlevîlik ile ilgisi olan kişiler tarafından kaleme alınmasıdır.

Bu isimlerin yanı sıra o dönem Mevlevîliğin önemli simalarından Ahmed Remzi [Akyürek] Dede ve Abdülbaki [Baykara] Dede de tahmis yazma ihtimali olan şahıslardandır. Fakat yapılan incelemelerde ve kendileri hakkında yapılan çalışmalarda yazılmış bir tahmis örneği yoktur (Mazıoğlu, 1987 ve Erdoğan, 2003). Ahmed Remzi [Akyürek] Dede'nin Sultan Reşad zamanında teşkil edilen Mevlevî Taburu (daha sonra alay olacaktır) hakkında bir şiiri (Mazıoğlu, 1987, 104) olmasına rağmen Çanakkale gazeline yazılmış bir tahmisi veya naziresi yoktur (Mazıoğlu, 1987). Ahmed Remzi Dede'nin şiirin yazıldığı tarihlerde Halep Mevlevîhanesi postnişini (1913-1919) olması sebebiyle bu oluşan edebiyata katılamamasının bir sebebi olarak görülebilir. Fakat Abdülbaki [Baykara] Dede bu tarihte İstanbul'da ve padişahın en yakınında idi. Mevlevîliğe mensup olup da şiirle meşgul olan bu iki ismin Çanakkale gazelinin etrafında oluşan bu edebiyata kayıtsız kalmaları düşündürücüdür.

4. Gazeli Kim Yazdı?

Şiirin bizzat padişah tarafından yazılıp yazılmadığı meselesi uzun yıllar gündemi meşgul etmiş, hakkında çeşitli yorumlara konu olmuştur. Döneminde birçok kişi tarafından başka birisine isnat edilen şiirin bizzat padişah tarafından mı veya başkası tarafından mı yazıldığı konusunu henüz aydınlanamamıştır. Edebiyatla uzun yıllar uğraştığı bilinen/iddia edilen Sultan Reşad'ın başka bir şiirinin olmaması da şiirin başkası tarafından yazıldığı yorumlarını desteklemiştir.

Başmabeyincilik görevinde (1909-1912) bulunan Lütfi Simavi hatırlarında bu konuyu şu şekilde anlatıyor:

Üç sene üç ay devam eden Başmâbeyinciliğim esnasında padişahın şiirle iştiğal ettiğini görmedim. Binaenaleyh Çanakkale'ye dair hünkâra atf olunan manzumeyi her kim inşâd ettiyse -fıkr-i kâsırânemce- müşârünileyhe hizmet etmemiştir. Osmanlı padişahları vakâyii yapar, vakanüvisler tarihlerini yazarlardı. İstanbul'a gelen ecnebi hükümdarânın ve eâzım-ı askeriyyesinin ilk ziyaret ettikleri Çanakkaleye -ki kahramanâne müdafaası harb-i umumîde yegâne iftiharımızdır- hükümdarı götürmeyip Türk askerinin o ma'reke-i uzmâda ibrâz ettiği hamâset hakkında kendisine şiir isnâd etmek doğru bir hareket değildi. (Lütfi Simavi, 1340/1924, 87).

Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan ve Sultan Reşad'ın Başkatipliğinde bulunan (1909-1912) Halit Ziya Uşaklıgil saraydaki hatıralarında padişahın ayrıntılı bir şekilde bahsetmesine rağmen onun şairliği hakkında hiçbir şey demez (Uşaklıgil, 2019). Yine Uşaklıgil hatıratında

Çanakkale hakkında satırlara yer vermesine rağmen bu gazelden bahsetmez (Uşaklıgil, 2019, 407-408).

Sadrazam Said Halim Paşa'nın Yeniköy'deki yalısında Sultan Reşad'ın bir yağlı boya tablosunun yapımı üzerine geçen bir konuşmada söylediği sözler de şiirin başkası tarafından yazıldığına bir itirafıdır:

Siz çok réaliste insanlarsınız. Bakınız geçende ne yaptık: Bizim milletimiz şiirden fazla hoşlanır. Düşmanlar Çanakkale cephesinde mağlup oldular.. **Bu vak'ayı zihinlerde ahenkli kelimelerle tesbit etmek için gayet güzel bir gazel yazdırdık. Bu gazeli zati şahaneye imza ettirdik. Tesiri pek büyük oldu. O manzumeyi bizzat padişaha yaptırsaydık, tabii, böyle güzel olmayacaktı. Bir kanunu, bir iradeyi padişah nasıl imzaladı ise bu şiiri de tıpkı onun gibi imza buyurdu..** Mesele, tesir yapmaktır. (Celal Nuri, 1933, 4).

Bu ifadeler şiirin başkası tarafından yazıldığına en üst düzeyde bir kişi (Sadrazam) ağzından yapılmış bir itiraftır. Bu yönüyle konu hakkındaki tartışmalar içerisinde önemli bir vesikadır. Şairi hakkında bilgi vermese de bu satırlar bizzat şiirin yazılış amacının, ne şekilde kaleme alındığına, şiirden ne hedeflendiğinin ve tahmin edilen sonucun gerçekleştiğinin en açık bir şekilde açıklamasıdır.

Sultan Reşad'ın Başkatipliği vazifesinde (1912-1918) bulunmuş Ali Fuad Türk geldi ise hatıralarında Çanakkale gazelinden şu şekilde bahseder:

Çanakkale muzafferiyetinden sonra Sadr-ı âzam SAİD HALİM, Harbiye nâzırı ENVER PAŞA'larla Dahiliye nâzırı TAL'AT BEY'e ve havass-ı vükelâdan diğerlerine Balmumcu köşkünde altı kişilik bir öğle taamı vermiş ve hilâf-ı mu'tadı olarak kendisi de sofraya birlikte oturmuştu.

Yemekten sonra beni çağırarak **Çanakkale hakkındaki manzûmeyi ENVER PAŞA'ya tevdi etmek** üzere verdiği sırada "*Başkâtib, bu adam yemek yemesini bilmiyor; bamyaya ile su içiyor, hiç bamyaya ile su içilir mi?*" dedi. (Türk geldi, 1951, 268).

Bu satırlardan gazelin Sultan Reşad'a yayımlanmak üzere el yazısı ile yazdırıldığını ve Harb Mecmuası'nda neşredilmek üzere Enver Paşa'ya verildiğini tahmin ediyoruz. Gazelden bahsedilen kaynaklarda sürekli bir şekilde Enver Paşa'nın da isminin geçtiğini görüyoruz. Bu da gazelin Enver Paşa'nın isteği üzerine yazıldığı/yazdırıldığı ve padişah tarafından el yazısı ile tebyiz edilerek yayımlanmak üzere Paşa'ya verildiğini gösteriyor.

Bu iddiaları dile getirenlerden biri olan Abdülhak Şinasi Hisar da

Sultan Reşad'ın bu gazeli bazı mecmua ve gazetelerde el yazısı ile bastırılmıştı. Yazı biraz acemi görülmüş, halbuki metin o zaman için hayli işlek bir lisanla duyulduğundan, gazelin bir başkasının olacağına hükmedenler olmuştu. Ne gariptir ki, hakikati bildiklerini iddia edenlerin hepsi de bu gazeli başka birer şaire atfediyorlardı. Bunlar arasında Abdülhak Hamit, Yahya Kemal, Üsküdarlı Talat, Nigâr binti Osman ve Ahmet Rasim isimleri duyuluyordu. O zaman ben de, muhtelif sebeplerin tesiriyle, bu gazelin Sultan Reşad yazmamış ise, bir başkasının değil de Yenikapı Mevlevihanesi'nin o zamanki şeyhi Bakî

Efendi[Abdülbaki Baykara]'ye ait olabileceğine hükmetmiştim. Fakat bu sahada hiçbir kanaate de vasil olamamıştım (Hisar, 2006, 161).

şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir.

Çanakkale gazelinin Almanya'da neşredilmesi ile ilgili bir yazıya katkı yapmak için yayınlanan bir notta gazelin Sultan Reşad tarafından değil de başka bir şaire yazdırıldığı kabul edilmektedir:

(İttihat ve Terakkicilerin bu şiiri Yahya Kemal'e yazdırdıklarını anlıyorum.) Hâmiş: Yazı Sultan Reşad'a ait olabilir, belki. Benim senaryom şöyle: Şiir, gazel, manzume olarak adlandırılan satırlar. Yahya Kemal'e yazdırıldı, Padişaha tebyiz ettirildi. Bu, bir propaganda yolu. Çünkü triumvira padişah üzerinde zor kullanmaya alışık (Şahin, 1999, 64).

Bu iddia ile şiirin şairi olma ihtimalinde Yahya Kemal'in de adı tekrar geçmektedir. Bununla birlikte Yahya Kemal'in kendisi ile yapılan bir konuşmada yazdığı tahmis hakkında şöyle dediği nakledilmektedir: “-Bu şiiri o kadar evvel kaleme almıştım ki artık kendimle alâkasını görmüyorum, dedi.” (Uysal, 1959, 20). Şairin şiirinden bu derece uzak kalması ve onu sahiplenmemesi üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu ilgisizliğin sebebinin gazelinin şairi hakkındaki söylentilerde adının geçmesi mi, yoksa gerçekten yazdığı tahmisten dolayı duyulan bir pişmanlık mı olduğunu bilemiyoruz. Konuşmalarda buna dair açık bir bilgi yer almamaktadır.

Şiirin başkası tarafından yazıldığı iddiası sadece yukarıdaki isimlerle sınırlı değildir. Şiirden bahsedilirken mutlaka bir şüphe veya ihtiyat ile başkası tarafından yazıldığı işaret edilir.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın söylediği Abdülhak Hamit, Yahya Kemal, Üsküdarlı Talat, Nigâr binti Osman ve Ahmet Rasim ve Baki Dede isimlerinden Yahya Kemal, Üsküdarlı Talat ve Nigar binti Osman'ı tahmis yazarlar arasında görmekteyiz. Bu isimlerden birinin gazelin şairi olduğunu varsayarsak kendi gazelin tahmis etmiş olduğunu kabul etmemiz gerekir. Şairlerin kendi gazellerine tahmis yazmaları gelenekte görülse de (Yavuz Oduncu, 2022 ve Yakışır, 2023) burada bu durumun olmadığını düşünüyoruz. Böylelikle gazelin asıl şairinin tahmis yazmayan isimler arasında olduğunu düşünmekteyiz.

Abdülhak Hâmid'den Çanakkale zaferi için bir şiir yazmasını bizzat huzuruna çıktığı Sultan Reşad istemiştir. Bu istek neticesinde Hâmid de daha önceden yazmaya başladığı şiirini [*İlhâm-ı Nusret*] tamamlamıştır. Şiirin tamamlanmasından sonra bizzat padişaha sunulmuş ve huzurunda okunmuştur. (Abdülhak Hâmid'in Hatıraları, 2013, 348). Ahmet Rasim ise yazdığı şarkı güfteleri hariç (Gökman, 1989, 817-837) şiir ile öne çıkan bir isim olmadığından dolayı gazelin asıl şairi olarak değerlendirilmemelidir.

Bu sebeplerden dolayı bu isimlerini bir kenara bırakarak padişaha yakınlığı sebebiyle Hisar'ın en son zikrettiği isim Baki Dede [Abdülbaki Baykara] üzerinde duracağız.

5. Abdülbaki [Baykara] Dede ve Sultan V. Mehmed Reşad

Daha önceden de belirttiğimiz gibi Sultan Reşad'dan bahseden kaynakların hemen hemen hepsinde onun Mevlevîliğe ilgisi/muhabbeti/mensubiyeti sürekli tekrarlanmışlardır. Daha şehzadeligi esnasından başlayan bu samimi ilgi sebebiyle yolu özellikle Yenikapı Mevlevîhanesi ile kesmiştir. Aile ile yakın bir ilişkisi olan padişah, intisap ettiği Osman Selaheddin Dede'ye "peder", Mehmed Celâleddin Dede'ye "birader" ve Abdülbaki Efendi'ye ise "oğlum" şeklinde hitap edecek kadar samimiyetini açıkça ortaya koymuştur (Erdoğan, 2003, 41). Mevlevîhane'nin son üç postnişini (büyükbaba-baba-oğul) ile bu derece samimi bir yakınlığı olan padişah'a kılıç kuşanma merasimi de Konya Çelebisi Abdülhalim Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir (1909).

Sultan Reşad ile Abdülbaki Dede'nin yakınlığının bir şahitliğini Dede'nin Güzide Hanım ile olan evliliğinde (1912) de görüyoruz. Padişah memnun olduğu bu evlilikten sonra gelin hanımı görmek üzere huzuruna davet ediyor. Güzin Hanım kayınvalidesi ile padişahın huzuruna çıkarılıyor, iltifata ve ihsana nail oluyorlar (Erdoğan, 2003, 55).

Şehzadeligi esnasında başlayarak sık sık ziyaret ettiği Yenikapı Mevlevîhanesi 14 Kasım 1906 tarihinde yandıktan sonra Sultan V. Mehmed Reşad'ın emri ile Mimar Kemaleddin'e yeniden yaptırılmış ve 1913 yılındaki açılışına bizzat padişah da katılmıştır. Açılış merasiminde Abdülbaki Dede ve dervişler padişahı Hünkar kapısı önünde karşılamışlardır. Padişah ve Abdülbaki Dede'nin yakınlığının şahitleri olan bu anın fotoğrafı da çekilerek ziyaret belgelenmiştir. Sultan Reşad ve şehzadelerinin Yenikapı Mevlevîhanesini ziyaretleri esnasında çekilmiş fotoğrafları halen Abdülbaki Dede'nin torununun arşivinde yer almaktadır (Işın, 2017, 263-267).

Sultan Reşad'ın Mevlevîlik ile yakın ilgisi ve ilan edilen Cihâd-ı Mukaddes sebebiyle oluşturulan Mücâhidîn-i Mevlevî Alayı (ilk teşkilinde tabur)'na da Binbaşı rütbesi ve Kumandan Vekili sıfatıyla katılan Abdülbaki Dede alayın sancağını Harbiye Nezaretinde yapılan bir tören (13 Şubat 1915) ile teslim alıp Konya'da Alay Kumandanı Veled Çelebi'ye devretmiştir (26 Şubat 1915). Osmanlı Devleti topraklarında yer alan Mevlevîhanelerin postnişinleri ve etrafında topladıkları gönüllülerle meydana gelen bu alay Şam'a 27 Mart 1915 tarihinde ulaşmış ve 4. Ordu'nun maiyetinde Eylül 1918 sonuna kadar görev yapmıştır (Alayın teşekkülü, kadrosu ve diğer ayrıntılı bilgiler için bk. Köstüklü, 2010). Abdülbaki Dede ise Şam'a gidildikten kısa bir süre sonra rahatsızlığı sebebiyle İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır (Erdoğan, 2003, 52).

Bu yakınlığa ve sevgiye son örnek olarak Abdülbaki Dede'nin Sultan Reşad'ın vefatından sonra hece ölçüsüyle yazdığı ve yarım kalan mersiyesini de verebiliriz (Erdoğan, 2003, 201-202).

Yukarıda bahsettiğimiz üzere padişah ile bu kadar samimi ve yakın bir ilişkisi olduğunu gördüğümüz Yenikapı Mevlevîhanesi'nin son postnişini

Abdülbaki Dede Çanakkale gazelinin uzağında kalmıştır. Bu yakın ilişki sebebiyle akla gelebilecek en yakın isimlerden biri olan Abdülbaki Baykara'nın hangi sebeple uzak/ilgisiz kalması muhtemelen Abdülbaki Gölpinarlı'nın şu satırlarında görebileceğimiz mütevazı yönünden kaynaklanmaktadır:

Her biri birer sanat bediası olan şiiirlerini bize âdetâ korka korka gösterir ve bizim hayranlığımıza hayret eder, samimiyetimizi pekâlâ bildiği halde yine şüphelenir ve şiiirlerinin fevkalediğini yeminlerle temin ettiğimiz vakit de güler hoşlanır ve bir çocuk gibi sevinirdi. Ya Rabbi; o ne büyük bir çocuktu, o ne büyük bir mütevazı büyüklüktü! (Erdoğan, 2023, 169).

Bu satırlar onun karakteri hakkında bazı ipuçları vermektedir. Şiiirlerini çok rahatlıkla paylaşan, gösteren biri değildir. Kendi yazdığı bir şiiirin başkasına isnad edilerek yayınlanması ve o şiiire bir tahmis yazması - gerçekten şiiirin Abdülbaki Dede tarafından yazıldığını varsayarsak- sıradışı bir hareket olacaktır. Dede de bu tarz bir hareketten kaçınarak bu konuda sessiz kalmayı tercih etmiş ve tahmis yazmamıştır şeklinde bir yorum yapabiliriz. Bununla birlikte son şiiirlerinin bir araya getirildiği *Enfâs-ı Bâkî* (Abdülbâkî Dede, t.y.) isimli eserde, hakkında yapılmış çalışmada (Erdoğan, 2003) ve ailesi tarafından muhafaza edilen kütüphane ve arşivinde de (Erdoğan, 2003, 9) buna dair bir işaretin olmaması sebebiyle şimdilik bu şiiir ile hiçbir ilgisi olmadığı diyebiliriz. Bildiğimiz Çanakkale gazelinin şairi konusunda Sultan Reşad'ın bu aileye, Mevlevîhaneye bu kadar yakınlığı sebebi ile -Abdülhak Şinasi Hisar'ın da aklına geldiği gibi- Abdülbaki Dede'nin akla gelmesidir.

Değerlendirme ve Sonuç

Yayımlandığı günden itibaren şiiirin Sultan Reşad'a aidiyeti tartışılmış ve bu konuda en yakınlarından başlayarak bir çok kişi fikirlerini paylaşmıştır. Genel kanaat şiiiri başkasının yazdığı ve padişaha el yazısı ile tebyiz ettirilerek yayımlandığıdır. Bu sebeple Sultan Reşad'dan bahseden kaynaklar şairliğine ve bu biricik şiiirine çoğunlukla şüphe ile yaklaşır. Hatta bazı kişiler isimler bunun ötesinde şairi hakkında da kanaatlerini isim vererek veya vermeden belirtmişlerdir. Şu ana kadar bildiklerimiz dâhilinde şiiirin muhtemelen başka bir şair tarafından kaleme alındığını ve padişaha aidiyetinin sağlaştırılması maksadıyla Sultan Reşad'a el yazısı ile yazdırıldığını söyleyebiliriz.

Padişaha yakın kişilerin şahitlikleri başta olmak üzere daha sonraki araştırmacıların çoğunluğu gazelin başkası tarafından yazıldığı konusunda hemfikirdir. Dönemin siyasî ve toplumsal şartları sebebiyle sadece bir edebî eser olmanın ötesinden bir misyon yüklenerek dolaşıma giren bu gazelin kimin tarafından yazıldığı konusu çeşitli tahminlerin ötesine geçememiştir. Değişik isimlerin zikredilmesine rağmen bunu ispat edecek açık ve net bir bilgi veya belgenin elimizde olmaması konunun bu yönünü şimdilik karanlıkta bırakmaktadır. Padişahın Mevlevîliğe olan yakın ilgisinin sebebiyle asıl şairin bu çevreden bir isim olabileceğini düşündürmüştür. Gazele tahmis yazanların arasında önde gelen Mevlevî simalarının olması da bu iddiaları kuvvetlendirmiştir. Bu muhtemel isimlerden biri olan Yenikapı Mevlevîhanesi postnişini Abdülbaki [Baykara] Dede'nin de gazelinin şairi olamayacağını

şiiirin *Enfâs-ı Bâkî*'de, ailesi tarafından muhafaza edilen arşiv ve kütüphanede ve hakkında yapılmış çalışmalarda bulunmaması gibi sebeplerden dolayı şimdilik söyleyebiliriz.

Şairi konusundaki bu tartışmalara rağmen gazel kendinden beklenen misyonunu -Çanakkale zaferinin geniş kitlelere duyurulmasını gerçekleştirmiş ve toplumda beğeni ile karşılanmıştır. Yazılan tahmislerin (nazire ve diğer musammatların da) sayısının çokluğu bunun bir göstergesidir.

Bütün bu şüphelere ve kuvvetli delillere rağmen bu belirsizlik durumunu aydınlığa kavuşturacak bir bilgi veya belgenin yardımıyla aksi ispat edilmedikçe Çanakkale gazelinin Sultan V. Mehmed Reşad'a aidiyeti kabul edilmelidir.

Kaynakça

- Abdülbâkî Dede. *Enfâs-ı Bâkî*. Der.: Su'ûdü'l-Mevlevî, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzum 533/1.
- Abdülhak Hâmîd'in Hatıraları*. Haz.: İnci Enginün. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Ak, Coşkun. *Şair Padişahlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Ali Emîrî Efendi. *Cevâhirü'l-Mülûk*. Haz.: İdris Kadioğlu vd. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 2013.
- Ali Emîrî. *Ali Emîrî Dîvânı*. Haz.: Yazar, Sadık – Arslan, Mustafa Uğurlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Arslan, Mehmet. "Reşâd, V. Mehmed". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 31 Haziran 2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/resad-mehmed>
- Avcı, İsmail. "Şair Osmanlı Padişahlarına Dair Bir Eser: Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13/35 (2016), 427-438.
- Baltacıoğlu, Şahmeran. *Şair Osmanlı Padişahları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, 1969.
- Bayram, Yavuz. *Amasya'ya Vâlî Osmanlı'ya Pâdişâh Bir Şair: Adlî (Hayatı, Şahsiyeti, Şairliği, Dîvân'ının Tenkitli ve Orijinal Metni)*. Amasya: Amasya Valiliği Yayınları, 2009.
- Bilmen, Saffet Sıdkı. *Şair Osmanlı Padişahları Edebî Tetkik*. İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1942.
- Celâl Nuri. "Sipariş Üzerine Bir Sultan Mehmet Reşat". Osmanlı Devleti Ölürken. *Vakit* (20 Şubat 1933), 4.
- Çiftçiler Derneği Mecmuası*. "Kelâmü'l-mülûk-Mülûkü'l-keâm". (11 Eylül 1332/1916), 2.

- Danişmend, İsmail Hâmi. *Tarihî Hakikatler*. 1. Cilt. İstanbul: Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, 1979.
- Deniz, Sebahat. "Osmanlı Sultanları Niçin Şiir Yazarlar?". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 27 (Aralık 2021), 158-212.
- Doğan, Enfel - Tıgılı, Fatih. "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 33, (2005), 41-96.
- Doğan, Muhammet Nur. *Fâtih Divanı ve Şerhi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Erdoğan, Mustafa. *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Mevlevî Şeyhi Abdülbâkî Baykara Dede Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.
- Ersoylu, Halil. *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1989.
- Gedik, Nusret. "Reşâd-Sultan V. Mehmet". *Osman Bey'den Vahdettin'e*. ed. Nihat Öztoprak. 381-387. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2021.
- Gökman, Muzaffer. *İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam Ahmet Rasim*. İstanbul: Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, 1989.
- Harb Mecmuası*. (Temmuz 1332/Temmuz-Ağustos 1916), 162.
- Hisar, Abdülhak Şinasi. *Geçmiş Zaman Fıkraları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Işın, Ekrem (ed.). *Saltanatın Dervişleri Dervişlerin Saltanatı İstanbul'da Mevlevîlik*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2007.
- İsen, Mustafa - Bilkan, A. Fuat. *Sultan Şairler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- İsen, Mustafa vd. *Sultanların Şiirleri Şiirlerin Sultanları*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.
- İsen, Mustafa - Işınsoy Durmuş, Tuba. *Kılıcın ve Kalemin Sultanları*. İstanbul: Muhit Kitap, 2021.
- Kılıç, Filiz. "Osmanlı Hanedanında Bir Şair: Şehzade Korkut". *Ahmet Yesevi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, (Yaz-1996), 203-219.
- Kılıç, Filiz. *Şâhî-Hayatı ve Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Kırkkılıç, H. Ahmet. *Murâdî Dîvânı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Koçu, Reşad Ekrem. *Âşık ve Şair Padişahlar*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2016.
- Köksal, Mehmet Fatih. *Savaşta Yavuz Şiirde Selim Yavuz Sultan Selim ve Şiirleri*. İstanbul: Muhit Kitap, 2022.

- Köstüklü, Nuri. *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler (Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.
- Kut, Günay. "Payitaht İstanbul'un Sultan Şairleri (Seyf ve'l Kalem Sahipleri)". *İlmi Araştırmalar* 9 (Ocak 2000), 161-178.
- Kutay, Cemal. "Bilinmeyen Düşünce ve Hayatıyla Baş Mabeyincisinin Hatıralarında: Sultan Mehmet Reşat". *Tarih Sohbetleri* 9 (Ağustos 1968), 12-47.
- Lütfi Simavi. *Sultan Mehmed Reşâd Hân'ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim*. İkinci Kısım. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1340/1924.
- Mazıoğlu, Hasibe. *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1987.
- Pala, İskender. *Şiirin Sultanları-Sultan of Poets*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, 2010.
- Şahin, Mustafa. "İki Şiir İçin İki Not". Not Defteri. *Toplumsal Tarih* 62 (Şubat 1999), 64.
- Şardağ, Rüşdü. *Şair Sultanlar*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1982.
- Tarlan, Ali Nihad. *Yavuz Sultan Selim Divanı*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1946.
- Türkgeldi, Ali Fuad. *Görüp İşittiklerim*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1951.
- Uşaklıgil, Halit Ziya. *Saray ve Ötesi*. haz. Abdullah Uçman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Uysal, Sermet Sami. *Yahya Kemal'le Sohbetler*. İstanbul: Kitap Yayınları, 1959.
- Yakışır, Akif. "Klasik Türk Edebiyatında 'Tahmis-i Hod': Kendi Şiirini Tahmis Eden Şâirler ve Şiirleri". *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* 18 (Nisan 2023), 191-233. <https://doi.org/10.28981/hikmet.1198252>.
- Yavuz Oduncu, Sevgi. "Ali Şîr Nevâyî'nin Türkçe Dîvânlarında Kendi Gazellerine Yaptığı Tahmis, Tesdis ve Tesminler". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 7 (2022), 578-594.
- Yavuz, Kemal - Yavuz Orhan. *Muhibbî Dîvânı Bütün Şiirleri*. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Yılmaz, Kâşif. III. *Selim (İlhamî): Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*. Edirne: Trakya Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Yücebaş, Hilmi. *Şair Padişahlar*. İstanbul: Ahmed Halid Yaşaroğlu Kağıdcılık ve Kitapçılık Yayınları, 1960.

EK

Harb Mecmuası'nın 11. sayısının ilavesi olarak verilen padişahın el yazısı ile Çanakkale gazeli (Yazarın arşivi)

հիկմետ - Hikmet - حکمت

HİKMET - AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]

VEFATININ 100. YILINDA ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI

YIL 10, EYLÜL 2024

ISSN: 2458 - 8636